

СТАТТЯ НОМЕРА

УДК 343.97

Юрій Володимирович ОРЛОВ,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків, Україна)

ПОСТМОДЕРНА КРИМІНОЛОГІЯ: ОСНОВНІ ГНОСЕОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ

Обстоюється думка про необхідність змін методологічних засад кримінологічної доктрини. Запропоновано, описано й пояснено базові постмодерні мисленнєві засновки, що специфікуються у спектрі складових предмету та завдань кримінології. Серед них охарактеризовано такі: усталеність кризового стану злочинності, входження суспільств у зону соціальної сингулярності, конфліктогенність постпам'яті, фрагментація індивідуальних і колективних засад світобачення, деструкція групових габітусів, гібридизація, еклектизація, симуляція, віртуалізація соціальних підсистем, інститутів і практик, маргіналізація, прекарізація суспільств.

Ключові слова: злочинність, криза, аномія, сингулярність, час, постпам'ять.

Постановка проблеми. Кримінологічна наука й досі значною мірою формується у руслі модерністської гносеологічної традиції з переважанням позитивістської методології, і лише в поодиноких випадках дослідники впроваджують власний «неформат» чи то у вигляді використання гносеологічних засновків екзистенціалізму під час вивчення особистості злочинця (Є. С. Жигарев, В. І. Петухов), чи то під час обережних спроб налагодження семіотичних мостів між предметом кримінології та філософією структуралізму, інституціоналізму чи релятивізму (В. А. Бачинін, Я. І. Гілінський, В. М. Дрьомін, Хесс, Шеррер й деякі інші).

в цьому аспекті виправданим видається прагнення кримінологів звернутися до осмислення глибинних, квазісистемних тенденцій і закономірностей постмодерну (другого постмодерну, «після-постмодерну»), за якими розвиваються суспільства; прагнення осмислити інакші параметри соціального стану, відмінного від модерного й від того, яким він за інерцією продовжує перебувати у фокусі «академічного» кримінологічного аналізу. Слід констатувати наявність суто наукового та практичного запиту на осучаснення методологічних засад кримінологічної доктрини та їх адаптацію до умов і параметрів постмодерних суспільств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відмітити наукові праці Я. І. Гілінського [1, с. 36–40; 2 та ін.], М. Л. Давиденка [3, с. 158–161], Ю. Ю. Комлева [4, с. 6–9; 5, с. 133–138 та ін.], О. М. Литвинова [6, с. 20–22 та ін.], Д. Міловановича (*D. Milovanovic*) [7], Е. Янга (*A. Young*) [8] й деяких інших, де представлено результати рефлексії часоплину сучасного «постправдивого» світу у кримінологічно значущих категоріях: чи то як огляд гносеологічних потенцій окремих постмодерних філософій в аналізі детермінації злочинності (в тому числі й дискурсу), чи то аналізу протидії злочинності як нелінійній системі, що відтворюється за особливими, власними закономірностями. Віддаючи належне наявному доробку, слід усе ж таки вказати на збереження його гносеологічної фрагментарності, відсутності чіткого розуміння того, яким чином має відбуватися адаптація кримінології під виклики суспільств постмодерну, якими повинні бути стратегічні напрями її осучаснення й підвищення світоглядної та прикладної значущості, що і зумовлює актуальність теми цієї статті.

Метою статті є опис та пояснення основних гносеологічних орієнтирів розвитку української кримінології з урахуванням новітніх тенденції соціогенези, що осмислюються у цивілізаційному контексті постмодернізму.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай постмодернізм визначається як нова тенденція в культурному самоусвідомленні суспільств, що характеризується відходом від ідей і цінностей попередньої доби, таких як ідея прогресу, послідовного розвитку свободи, емансипації особистості, великої мети, універсальності знань, індустріально-технічного розвитку тощо. Разом із тим під постмодерном сьогодні розуміють глобальний стан цивілізації останніх десятиліть, якому притаманна велика кількість невизначеностей у всіх сферах життєдіяльності, що свідчить про катастрофічний, неспокійний стан планети [9, с. 69–70]. Постмодерністська суспільно-політична реальність відторгає й такі властиві попереднім часам, особливо модерну, феномени, як усталена ціннісна орієнтація, нормативність, упорядкованість, суспільна організованість, прагнення досягти кінцевої мети тощо, а тому характеризується невизначеністю, хаотичністю, розгубленістю та розосередженням [9, с. 71].

Відомий постмодерний навра́тив про «смерть суб'єкта», а також конотації на тему етичного та правового релятивізму актуалізують не лише загальнокультурні й філософські проблеми, а і низку питань

кримінологічного штибу. Слід визнати, що традиційні доктринальні уявлення про природу злочинності, її детермінацію й особливості механізму злочинної поведінки є застарілими, такими, що не відповідають справжньому сучасному соціальному стану. Отже, кримінологія постала перед новими викликами – викликами постмодерну, реакція на які має бути системною й послідовною.

Ключові постмодерністські характеристики сучасних суспільств загалом та українського зокрема, які мають бути покладені у підґрунтя переосмислення кримінологічних категорій, формування новітніх теорій детермінації та протидії злочинності можуть бути зведені до кількох базових тез, вони ж – гносеологічні орієнтири.

1. Злочинність кризового типу – константа постмодерних суспільств. Криза фінансова, міграційна, економічна, політична, екологічна й безпекова, криза ідентичності, споживання («переспоживання»), мислення... Цей перелік можна продовжити іншими характеристиками, які тією чи іншою мірою виражатимуть динамічно-нерівноважні стани й тенденції соціогенези. Певна річ, ці тенденції результують довгі траєкторії історичного процесу, завершення модерної, класичної фази якого ознаменувалося явним пришвидшенням часу. у XX ст. вперше в історії людства наукова картина світу (і пов'язані з нею технологічні, суспільно-політичні, економічні та правові наслідки) декілька разів змінювалась протягом життя одного покоління. Ці ж само тенденції тривають і зараз, набувши небаченої раніше інтенсивності, сформувавши ризоматичну соціальну сингулярність.

Світ є нестабільним, постійно мінливим, кризовим. Варто усвідомлювати те, що так звані перехідні, транзитивні періоди розвитку суспільств (а надто українського як пострадянського, посттравматичного) трансформувалися у перманентно кризові соціальні стани. Ще нещодавно, на початку 2000-х років XXI ст., у численних кримінологічних дослідженнях стверджувалося, що Україні властива злочинність кризового типу, що вона має власні особливості, порівняно зі злочинністю в стабільних соціумах. і безумовно, має рацію академік О. М. Костенко, коли вказує, що сучасна злочинність в Україні – це не просто якесь ізольоване явище, а органічний наслідок (і симптом) більш фундаментального явища – соціальної кризи в державі. Це означає, що сьогоднішня злочинність в Україні є злочинністю кризового типу, сутність якої полягає в тому, що вона породжується соціальною кризою й сама ж поглиблює цю кризу [10, с. 13].

Але наразі слід визнати, що нелінійність, непрогнозованість, кризова варіативність – норма розвитку сучасних суспільств епохи другого постмодерну. Як справедливо підкреслює О. М. Литвинов, постмодерн – світогляд перманентної кризи суспільної свідомості [6, с. 21]. Саме тому, зважаючи на вказану перманентність, і кризова злочинність вже не є такою за визначенням: зберігаючи незмінні характеристики своєї природи, істотно змінними на постійній основі є її прояви та системні фактори. Криза ж такою мислиться лише у зіставленні з фазами стабільності, що стали вже

надбанням історії й археології. Натомість аномія набула властивості норми, у тому сенсі, що вона є не індикатором транзитивності, а постійною ознакою соціальних станів епохи постмодерну (чи то у національному, регіональному, чи то у глобальному масштабах сприйняття). Ця обставина зумовлює пріоритетність розробки та засвоєння здобувачами вищої юридичної освіти не стільки фактологічної, актуальної інформації про стан злочинності, її наявні причини й умови, скільки методології пізнання злочинності постмодерну. Важливими також є і науковий опис, пояснення механізмів поширення морально-правового релятивізму та стратегій кримінологічної діяльності в цих умовах.

2. Перманентно-кризова злочинність є проявом соціальної сингулярності. Останню можна описати як соціальний стан, за якого значення соціальний конвенцій істотно змінюється, нетиповими, а тому й з невизначеними, непрогнозованими результатами (та й власне цілями й підставами) стають механізми соціальної комунікації. Власне сингулярність – термін, запозичений гуманітарною наукою з фізики, де він використовується для позначення зони (хронотопу), що межує із горизонтом подій, до якого закони фізики діють відомим чином, а після нього втрачають усталені конфігурації, залежності та функціональність у межах принаймні чотирьохвимірної системи координат, тобто включно із часовим виміром. При цьому саме часовий вимір є як для соціальної філософії, так і кримінології особливо цікавим у контексті вже згаданого вище феномену пришвидшення часу.

Відомо, що час змінює, викривляє простір, адже хронотоп є нероздільною цілісністю, репрезентує просторово-часовий континуум. у проекції на площину соціальної матерії й енергетики – це викривлення конвенційного простору, порушення лінійності у відтворенні соціальних норм, втрата цілісності, спільності розуміння їх ціннісно-дискурсивної основи та її ретрансляції від одного покоління до іншого. Водночас варто зробити декілька методологічно важливих ремарок.

1. Не всі умовно сучасні (календарно) суспільства є постмодерними. Не є такими суспільства низки найбільш неблагополучних, технологічно й технічно не розвинених країн Африки, а також Північна Корея, тобто такі суспільства, більшість серед яких не має доступу до високотехнологічних каналів підключення до світового інформаційного поля, до інформаційно-комунікаційних і віртуальних мереж. і має рацію в цьому контексті А. С. Кончаловський, який із властивим митцеві тонким відчуттям нерву сучасності та подиху епох безпомилково визначає, що цінності в різних культурах змінюються з різною швидкістю; різні країни та їх культури перебувають у неоднакових часових відтинках. Лише політкоректність заважає визнати те, що і сьогодні є народи, які переживають власне Середньовіччя [11, с. 112, 155]. Тому системи ціннісно-нормативного масштабування з одних вимірів (просторово-часових континуумів) не можуть бути застосовані до інших.

2. Життя «своїм часом» є розкішшю, що вимагає постійної реінновації, соціально-технологічного та світоглядного «апгрейду» через освіту й самоосвіту, постійного осмислення швидко мінливого світу та його наукової картини. Отже, розвивається сам концепт «суспільство» і навіть не за ціннісно-смысловими основами його консолідації. Останні постають чинниками вторинного порядку. На перший план виходить соціально-часовий розрив, що є додатковим чинником соціальної дезінтеграції. Молоддю ж у соціокультурному плані стає та соціальна група (до нею цілком можуть входити немолоді за віком людини й навпаки – не входити біографічно молоді), яка здатна до постійних адаптивних змін. і це – вельми незначна частина населення. Натомість соціально-часова дезінтеграція та розрив стають істотним чинником соціальної напруженості, конфліктності, особливо на тлі відсутності конвенцій щодо моральної оцінки колективного минулого (у дихотомії «травма – велич», або інакше – «колективна жертва – колективний злочинець»).

Крім того, небажання (нездатність) адаптуватися до ритміки соціальних трансформацій є підставою для поширення політичного популізму, а також реінкарнацій ідеології тоталітарного штибу, що пропонують сталу, фіксовану, просту та зрозумілу картину світу, до якої не треба постійно адаптуватися, яка може бути осмислена раз і назавжди. Вельми красномовними із цього приводу видаються зауваження Л. С. Рубинштейна (мовою оригіналу): «Взоры огромного числа сограждан в смертельном страхе перед современностью радуются ровному и спокойному, как им кажется, безжизненному общественно-культурному ландшафту, который они с подачи верховных жрецов привыкли именовать стабильностью... Ужас не только перед настоящим, но и перед будущим заставляет искать спасения и отрады в хорошо мифологизированном прошлом...», «Слёз восторга не скрывая, развернув глаза назад, скажем мы: "Не надо рая, дайте нам привычный ад"» [12, с. 281].

У цьому ж контексті, гадаємо, можна розглядати і специфіку людини, яка «випала із сучасності», опинилася на задвірках ритмічного соціального хронотопу й не має здатності до постійної реінновації, потребуючи водночас сталої, зрозумілої картини світу й самоідентифікації у ній. Злочинні практики на індивідуальному рівні, таким чином, стають результатом: а) спроб повернення людини до самої себе, усуненням власної фрагментованості, дезорієнтованості у соціальному просторово-часовому континуумі; б) специфічної варіації катарсису, очищення, духовного (душевного) «спасіння». Як перше, так і друге – цілком закономірний результат цивілізаційного розвитку.

3. Актуалізується, загострюється функціонал феноменів постпам'яті, дія якої поруч із соціально-позитивною спадковістю та зміцненням конвенційних засад суспільної консолідації здатна продукувати зворотні ефекти дезінтеграційної властивості на підставі часової десинхронізації, прокладання додаткових розломів соціального хронотопу. Тут, гадаємо, не зайвим буде вказати на те, що теоретичним підґрунтям дослідження

постпам'яті є цикл широко відомих наукових праць М. Хірш, яка розлого описує й аргументує механізми відтворення у поколінні людей, що не мало особистого досвіду переживання подій минулого (серед іншого і травматичних), образів та уявлень про них як про власний досвід. Немає потреби наразі детально характеризувати ці механізми (їм має бути приділена увага в окремих кримінологічних роботах). Акцентуймо лише на двох моментах:

а) формування постпам'яті відбувається за допомогою механізмів не пригадування, а уяви й фантазування, що забезпечує не раціоналізацію, а міфологізацію, міфологічна ж свідомість виключає можливість її зміни в раціональний спосіб, адже ґрунтується не на «рацію», а на емоціях;

б) постпам'ять, будучи зверненою у минуле, визначає характер перцептивних матриць, що застосовуються до актуального й майбутнього календарно-часових вимірів, це означає:

– «гальмування» плину соціального часу через постійну (в тому числі й цілком керовану на засадах технологій політичної пропаганди та сугестії) стимуляцію емоційно-міфологізованих зв'язків із героїчно-травматичним минулим: маємо додатковий чинник соціальної дезінтеграції, сингуляризації, навіть у межах народу однієї країни формується декілька суспільств, що розвиваються у різних часоплинах;

– виняткову значущість керованої, такої, що ґрунтується на принципах лібералізму й гуманістичної домінанти, синхронізації комеморативних процесів (не лише національної пам'яті, а ширше – історичної, що охоплює пам'ять позанаціональних соціальних груп, прошарків населення, міського середовища тощо) як соціально-психологічної основи збереження територіальної цілісності України.

Певна річ, синхронізувати різні часові виміри – надскладне завдання. Втім, забезпечити компліментарність (а не ієрархію, підпорядкування, взаємовиключення) їх співіснування – цілком реальна й така, що має вітальне для українського державницького проекту значення. Цим проблемам слід присвятити окремий напрям кримінологічної політики в контексті протидії політичній злочинності.

3. Фрагментація індивідуальних та колективних засад світобачення, деструкція групових габітусів. З упевненістю можна констатувати: маємо справу зі своєрідною соціальною агнозією, мозаїчним співіснуванням численних паралельних вимірів соціальної реальності, які неодмінно, з об'єктивною необхідністю конфліктують один з одним. Це відбувається передусім на індивідуальному рівні буття й екстраполюється на груповий (і у зворотному напрямі). Досягнення врівноваженості, стану компліментарності індивідуального та спільного вимагає інтеріоризації стійких і водночас дискурсивно простих та індивідуально доступних для синхронізованого переживання систем ціннісно-орієнтаційних координат, у термінології філософії концептуалізму – габітусу. у цьому аспекті, враховуючи багатоманіття сфер, рівнів і напрямів відтворення останніх, є сенс у започаткуванні окремої кримінологічної теорії (напрям, інституту)

– габітуальної кримінології, предметом якої стало б вивчення (діагностика, пояснення, визначення криміногенності) статичних і публічних ціннісно-смыслових конструктів.

Окремим кримінологічно значущим проявом фрагментації світобачення стає *соціально-мережева дезінтеграція-консолідація*. Йдеться про властивість соціальних груп і спільнот в інтернет-мережах формувати так звані ехо-камери або інформаційні капсули, що складаються виключно з односторонніх, прибічників тотальних суспільно-політичних позицій, які послуговуються спільним (ідентичним) дискурсивним полем. Опоненти просто «баняться» (автор перепрошує за використання «мережевого сленгу», але в цьому і проявляється одна з особливостей постмодерної кримінології: її терміносистема з необхідністю має набувати рис соціокультурної транспарентності), виключаються зі списків «друзів», вимикаються функції відображень устрічці подій відповідних умовно опонентських, емоційно неприйнятних оновлень, публікацій тощо. Для учасників таких ехо-камер фактична палітра кольорів світу часто стає своєрідним «відкриттям», а незнання всієї багатоманітності контексту власного соціального хронотопу зумовлює загострення ефектів соціально-психологічного відчуження, аномії, дезорієнтації та дезінтеграції.

У цих тенденціях, власне, немає принципової новизни навіть для українського пострадянського суспільства. Ще у 1933 р. О. Е. Мандельштам у своєму відомому вірші семантично влучно й естетично тонко ідентифікував дух і, що цікаво для нашого ракурсу дослідження, – «камерну» функціональність тоталітарного політичного режиму (мовою оригіналу): «Мы живём, под собою не чуя страны, Наши речи за десять шагов не слышны, А где хватит на полразговорца, Там припомнят кремлёвского горца...» [13, с. 262]. Дійсно, «голоси інтелігенції», дисидентства ефективно, в тому числі і з використанням інструментів кримінальної політики (ГУЛАГ як ефективна «інформаційна капсула»), а також державної пропаганди та цензури не без успіху відділялися від іншої загальнонародної «ехо-камери», підкріпленої методологічними «коконами» цензурованої науки, освіти, маскультури тощо. Водночас, зберігаючи принципово тотальні механізми дії, кількість останніх у ХХІ ст. значно збільшилась, а участь держави у їх поширенні суттєво зменшилась і зазнала трансформацій. Ці трансформації, їх зміст і форми мають стати предметом окремого дослідження кримінологічних проблем використання інструментів політичної пропаганди, а також технологічних можливостей *Big Data* для впливу на політичні процеси (зокрема – як елемент зовнішньої політики держав, політичної злочинності), симуляція, вихолощення останніх на предмет мислення.

Ще однією складовою практичної реалізації цього напряму кримінологічного аналізу фрагментизації колективних мисленнєвих засновків має стати відповідне наукове (кримінологічне) забезпечення державної політики: правової, економічної, гуманітарної та безпекової, в тому числі зовнішнього та внутрішнього їх векторів. Виняткового

значення при цьому набуває кримінологічне осмислення концептів перехідного правосуддя у тих його секторах, що відповідатимуть за встановлення історичної правди, й інституціональні реформи, спрямовані на недопущення повторення масштабного соціального конфлікту. При цьому не менш важливим є те, щоб дослідник, експерт-кримінолог, залучений до наукового супроводження державного адміністрування (формування й реалізації відповідної політики, здійснення у тому чи іншому форматі кримінологічної експертизи тощо), а так само й до надання освітніх послуг (під час викладання кримінології у закладах вищої освіти), гарантував власну «камерну» нейтральність, що узвичаєно іменувати об'єктивністю. Остання, певна річ, навряд чи може бути достеменно забезпечена, враховуючи обмежені можливості її цілковитого досягнення, принаймні якщо виходити з настанов «класичної» феноменології Е. Гуссерля та його послідовників (К. Ясперс, Я. Паточка та ін.). Тож, ідеться радше про необхідність комплексного аналізу базових, функціонально основних інформаційних (ціннісно-світоглядних) вимірів, визначення змісту та ступеню їх конфліктогенності та криміногенності у взаємодії, здатності до керованої дифузії чи елімінації, з точки зору державотворчих завдань (себто забезпечення національної безпеки, відновлення державного суверенітету в межах державного кордону України, прогресивного розвитку українського суспільства) й ліберально-гуманістичної етики. Діяльність політиків і науковців, які «живуть, под собою не чужої країни» (рос.), дуже дорого обходиться суспільству та ставить під загрозу існування державності.

4. Гібридизація, еклектизація соціальних підсистем, інститутів і практик. Політика стала шоу, шоу – політикою; шлях до представницьких органів влади відкривається не через місцеву політичну мережу, а через мас-медіа, не через програмний прагматизм, зрештою – мислення, а через споживчу рекламу, сугестію; цей шлях є не комунікативно-функціональним у політико-прагматичному сенсі, а розважально-функціональним (епатаж, скандал, популізм). Агресивні війни розв'язуються, не оголошуючись, а оборонні ведуться, не називаючись війнами. Журналістика (звісна річ, не вся, але значною мірою) стала квазіхудожнім «мистецтвом», послуговуючись широким арсеналом жанрових прийомів міфології та трагікомедії.

Вельми наочними в цьому контексті є зауваження Л. С. Рубінштейна (мовою оригіналу): «Вполне сознательно, а не в силу обычной профессиональной непригодности, в информационном пространстве смешиваются до неразличимости различные виды и жанры искусства и журналистики, вольно перетекающие друг в друга. Вполне сознательно игнорируются границы между функциями и задачами беллитристики и журналистики, игрового кино и документального репортажа. Игнорируются с такой же циничностью, лёгкостью, как границы государств» [12, с. 282]. Указана обставина має знайти свою проекцію у низці складових предмету сучасної кримінології – як загальної (в

контексті вчення про механізм індивідуальної злочинної поведінки, віктимізацію та ін.), так і особливої (детермінація політичної злочинності, механізми використання пропаганди як фактору останньої тощо) її частин.

5. Симуляція соціальної реальності, механізм якої досконало описано у роботах Ж. Бодрійяра, підміняє реальну, онтологічну предметність мислення, дискурсу й діяльності. Отже, значною мірою симулятивною є і злочинність, її детермінаційний комплекс. Це, зокрема, стосується політичної, економічної та загальнокримінальної корисливої злочинності. Надмірність симулякрів стає поживним підґрунтям для поширення соціальних міфів; ефективними виявляються пропагандистські технології, у підґрунті яких перебуває сугестія, ресентимент. Як наслідок – зростання соціальної дезорганізації й напруженості, поширення мови ворожнечі, що є вагомими чинниками обструкції перехідного правосуддя в Україні. Через це кримінологія має сфокусуватись на вивченні криміногенного значення дискурсу*, його ризомності в умовах нелінійності й аритмії просторово-часового континууму, можливості використання дискурсивних практик у спеціально кримінологічних цілях.

6. Віртуалізація соціальних практик. Указана тенденція, з одного боку, зумовила загальносвітовий феномен гуманізації злочинності (зменшення частки злочинів проти життя та здоров'я осіб) унаслідок переміщення, сублімації певної частини агресивного потенціалу з реального, фізичного життя у простір віртуальних комунікацій (комп'ютерних ігор, соціомережових конфронтацій). З іншого ж – сприяла розмиванню традиційних меж соціальності та державності. Фізична дистанція перестала мати значення для комунікації; в мережі активно створюються й функціонують соціальні групи за інтересами незалежно від кордонів і континентів. Суспільства стають анонімним, фрагментуються у глобальних масштабах. Тенденції глобалізації злочинності поєднуються із суперечливими тенденціями її глокалізації на основі віртуалізованої соціальної дезорганізації-консолідації. Тож, кримінологічна рефлексія має бути спрямована на пошук способів налагодження ціннісно-семіотичних мостів між мережевими спільнотами, зниження ступеню їх відчуженості як засадничої умови підвищення консолідованості суспільств у межах кордонів окремих держав.

7. Маргіналізація, прекаризація суспільств. Принагідно зауважимо, що постмодернізм відображає перехід від класової структури до суспільства, фрагментованого за критеріями, визначеними логікою розвитку не суспільно-виробничих відносин як таких, а еволюції технологій, які зумовлюють масове вивільнення, перманентну соціальну транзитивність, маргіналізованість некваліфікованої робочої сили, де

* Про основні його параметри – див. праці автора: Орлов Ю. В. Дискурсивний простір злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 1 (18). С. 126–136; Орлов Ю. В. Дискурсивно-перцептивні механізми детермінації злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 176–184; Орлов Ю. В. Дискурсивно-перцептивні механізми детермінації злочинності (закінчення статті). *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 1 (20). С. 99–107.

базовий безумовний дохід – перша (початкова) осмислена соціально-економічна реакція низки європейських країн на цю ситуацію. Особливої уваги в цьому аспекті потребує проблема становлення прекаріату – соціально-економічної групи (в деяких країнах вона становить чверть дорослого населення), що характеризується трьома особливостями: її представників заздалегідь не забезпечено робочими місцями; крім безпосередньої оплати праці, вони не отримують додаткових соціальних гарантій у вигляді пенсій і допомоги по безробіттю; люди, що належать до цього класу, часто позбавлені певних громадянських прав, які є в інших членів суспільства. Серед причин, що призводять до виникнення прекаріату, Г. Стендінг називає перехід до гнучких трудових відносин, які виникли в процесі формування протягом 1975–2008 рр. глобального трудового процесу [14, с. 72–89]. в Україні також можна спостерігати становлення й інституціоналізацію прекаріату, відтворення в середовищі якого кримінальних практик варто віднести до одного з пріоритетних напрямів кримінологічних досліджень епохи постмодерну.

Висновки. Наукова стилістика й дискурс кримінології дедалі більше набувають рис *non-fiction*, що цілком відповідає прагненню дослідників відобразити у власних гносеологічних реакціях високошвидкісну мінливість предметно-діяльнісного компоненту злочинності, смислових засновків відтворення соціальних інститутів і їх проєкції на площину мотиваційних процесів, що результують і детермінують індивідуально-колективні мережеві, віртуалізовано-онтологічні структури перманентно нової (оновлюваної) якості. Варто також усвідомлювати і ту обставину, що постмодерна кримінологія, зберігаючи певні спільні загальнотеоретичні (соціально-індиферентні в контексті конкретних держав і народів) позиції й підходи (зокрема, щодо розуміння криміногенності соціальної сингулярності), має тенденцію до оригінально множинної соціальної специфікації, принципово не репродукованої в інших гуманітарних і політико-правових контекстах та інших суспільствах. Наочність цієї тези можна забезпечити, звернувшись до вивчення трансформацій дискурсивних систем, факторів стимуляції та змісту складових постпам'яті, що можуть бути інтерпретовані з використанням різноманітних аналітичних схем: аномії, інтеракції, соціальної диференціації, стигматизації тощо. Виняткова неповторність їх комбінаторики не стільки зайвий раз доводить, скільки по-новому актуалізує положення про унікальність вітчизняної злочинності й, отже, і кримінології. Переконалий, що подальший життєздатний і практично корисний розвиток (включно, перш за все, з реалізацією світоглядної функції кримінології як навчальної дисципліни) її парадигми має спиратися на викладені вище гносеологічні орієнтири. Вони водночас не є ані вичерпними, ані безспірними. Тому запропоновані в цій статті авторські позиції варто розглядати не як даність, а як запрошення до наукової дискусії.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Гилинский Я. И. Преступность, девиантность и социальный контроль в эпоху постмодерна. Тезисы к размышлению. *Преступность, девиантность и социальный контроль в эпоху постмодерна*: матер. Междунар. науч.-практ. конф. к 80-летию проф. Я. И. Гилинского (г. Санкт-Петербург, 25-26 сентября 2014 г.) / РГПУ им. А. И. Герцена. СПб.: Алеф-Пресс, 2014. С. 36–40.
2. Гилинский Я. И. Проблемы законотворчества и правоприменения в обществе постмодерна / Международная Ассоциация Содействия Правосудию. URL: <http://www.iaaj.net/node/2058> (дата звернення: 03.06.2019).
3. Давиденко М. Л. Кримінологія і постмодернізм. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2018. Вип. 5. С. 158–161.
4. Комлев Ю. Ю. Постмодернистский синтез знаний о причинах преступности – новый вектор в развитии криминологии. *Вестник Казанского юридического института МВД России*. 2015. № 3 (21). С. 6–9. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/post-postmodernistskiy-sintez-znaniy-o-prichinah-prestupnosti-novyy-vektor-v-razvitii-kriminologii> (дата звернення: 28.05.2019).
5. Комлев Ю. Ю. От постмодернистской девиантологии к пост-постмодернистскому синтезу криминологических знаний. *Вестник экономики, права и социологии*. 2014. № 2. С. 133–138.
6. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Постмодерн і криза протидії злочинності. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*: Міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (м. Харків, 18 квітня 2019 р.) / МВС України; Кримінологічна асоціація України. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. С. 20–22.
7. Milovanovic D. *Postmodern Criminology*. N.Y.: Garland Publishing, Inc., 1997. 267 p.
8. Young A. *Imagining Crime. Textual Outlaws and Criminal Conversations*. N.Y.: Sage Publications, 1996. 230 p.
9. Постол А. А. Постмодернізм як сучасна суспільно-політична реальність. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2010. Вип. 18. С. 69–79.
10. Костенко О. М. Не карою єдиною! Про концепцію «антикримінальних лещат». *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4/2 (52). С. 13–16.
11. Кончаловский А. С., Пастухов В. Б. На трибуне реакционера. М.: ЭКСМО, 2007. 320 с.
12. Рубинштейн Л. С. *Причинное время*. М.: АСТ; CORPUS, 2016. 480 с.

13. Мандельштам О. Э. Сочинения : в 2-х т.: Т. 1. Стихотворения / сост. : С. А. Аверинцев, П. Нерлер. М. : Художественная литература, 1990. 634 с.

14. Стэндинг Г. Прекариат: новый опасный класс / пер. с англ. Н. А. Усовой. М. : Ад Маргинем Пресс, 2014. 328 с.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2019.

Юрий Владимирович ОРЛОВ,

доктор юридических наук, профессор

(Харьковский национальный университет внутренних дел, г. Харьков, Украина)

ПОСТМОДЕРНАЯ КРИМИНОЛОГИЯ: ОСНОВНЫЕ ГНОСЕОЛОГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ

Отстаивается мысль о необходимости изменения методологических оснований криминологической доктрины. Предложены, описаны и объяснены базовые, исходные постмодернистские мыслительные посылки, специфицируемые в спектре составляющих предмета криминологии. в том числе охарактеризованы следующие: устойчивость кризисного состояния преступности, вхождение обществ в зону социальной сингулярности, конфликтогенность постпамяти, фрагментация индивидуальных и коллективных основ мировоззрения, деструкция групповых габитусов, гибридизация, эклектизация, симуляция, виртуализация социальных подсистем, институтов и практик, маргинализация, прекаризация обществ.

Ключевые слова: преступность, кризис, аномия, сингулярность, время, постпамять.

Yurii V. ORLOV,

Doctor of Law, Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

POSTMODERN CRIMINOLOGY: THE MAIN GNOSSEOLOGICAL ORIGINS

The author of the article argues on the need to change the methodological principles of criminological doctrine. The author has suggested, described and explained the basic postmodern concepts, specifying in the spectrum of the components of the subject matter of criminology. In particular, the author has characterized the following: stability of the crisis state of crime, the entry of societies into the zone of social singularity, conflictogenity of post-memory, fragmentation of the individual and collective principles of the worldview, the destruction of group habits, hybridization, eclecticism, simulation, virtualization of social subsystems, institutes and practices, marginalization, precarization of societies.

Key words: crime, crisis, anomie, singularity, time, post-memory.